

12A

Tratat de biblioteconomie

Vol. II

Managementul colecțiilor și serviciilor de bibliotecă

Introducere de prof. univ. Mircea Regneală

BIBCN202000972

București

2014

1.1. ROLUL ȘI FUNCȚIILE BIBLIOTECII CONTEMPORANE

Biblioteca - abordare conceptuală și evolutivă

Misiunea bibliotecii în societatea contemporană

Dimensiunea informațională și tehnologică a bibliotecii

Dimensiunea educativă a bibliotecii

Dimensiunea culturală a bibliotecii

Dimensiunea socială a bibliotecii

1.1.1. Biblioteca – abordare conceptuală și evolutivă

Conceptul de bibliotecă a devenit din ce în ce mai dificil de definit. În accepțiunea clasică, *biblioteca* este definită prin conceptul de colecție fiind considerată bibliotecă o colecție publică sau privată de documente deținută și administrată de o persoană sau o instituție. Termenul *biblioteca* este folosit și pentru a denumi clădirea sau partea din clădire care adăpostește o astfel de colecție. Definiția este corectă dar oarecum simplistă întrucât nu reflectă ce reprezintă o asemenea structură instituțională din punctul de vedere al misiunii sale sociale și al serviciilor pe care le oferă.

De-a lungul istoriei, regăsim biblioteca ca o instituție socială în diferite reprezentări în funcție de nivelul de dezvoltare al societății, de circulația informației, de nivelul de educație al populației. Biblioteca antichității se regăsea lângă temple și în palatele regale și era un simbol al recunoașterii sociale întrucât un regat, o comunitate erau deosebit de apreciate pentru nivelul și valoarea intelectuală datorate colecțiilor documentare deținute și prestigiului cărturarilor săi. Nu de

puține ori, documentul scris avea o conotație sacră, iar bibliotecarul se alătura savanților vremii. În perioada medievală, se păstrează și se dezvoltă tradițiile cărturărești, iar bibliotecile sunt prezente preponderent în mănăstiri. Rolul lor nu este doar de păstrător al documentelor vremii, ci prin celebrele scriptorii sunt copiate manuscrise, mare parte din moștenirea antichității fiind salvată în acest fel. Remarcăm și domeniile diverse ale documentelor și colecțiilor: teologie, drept, medicină, muzică, retorică, istorie, gramatică etc. și prin urmare, apariția universităților pare un demers cât se poate de firesc. Bibliotecarul avea reputația omului de știință, a cercetătorului. Biblioteca medievală este instituția socială cu o extraordinară reputație în epocă și care, din perspectiva actuală, poate fi considerată instituția fundamentală a emancipării și progresului social. În epoca Renașterii și apoi în perioada modernă, biblioteca rămâne instituția care reflectă societatea și spațiul comunitar. Apariția tiparului a contribuit decisiv la facilitarea accesului la carte și acest lucru s-a reflectat în dezvoltarea bibliotecilor atât din punct de vedere numeric cât și din perspectiva activităților oferite. Comunitățile (naționale sau regionale) se preocupă de înființarea de biblioteci care să fie puse în slujba publicului larg. Apar bibliotecile naționale, bibliotecile publice și se poate vorbi despre demersuri de democratizare a accesului la cultură și educație. Prestigiul universităților este legat de biblioteca deținută. Bibliotecarul devine documentarist având misiunea de a organiza și administra fondurile documentare și de a asigura accesul la acestea. Secolul XX democratizează cu adevărat accesul la informație, iar bibliotecile sunt prezente indispensabile ale comunităților îndeplinind funcții patrimoniale, educative, științifice, culturale. La nivel național, bibliotecile își delimitează competențele și constituie Sistemul Național de Biblioteci răspunzând astfel cât mai bine cu putință unei nevoi sociale specifice fiecărei țări. Bibliotecile naționale își asumă misiunea patrimonială, ca misiune principală, bibliotecile publice se pun în serviciul comunităților locale sprijinind aceste comunități în activitățile lor educative și culturale, bibliotecile școlare devin o componentă a procesului didactic, bibliotecile universitare își dezvoltă funcțiile educative și de cercetare, bibliotecile specializate deservesc comunități specializate și de cele mai multe ori sprijină activitatea de cercetare atât în faza premergătoare cercetării prin activitățile de informare și documentare cât și în faza de valorificare a rezultatelor cercetării prin activitățile de diseminare.

Secolul XXI aduce o bulversare a modelelor tradiționale de informare și documentare: multe schimbări într-un timp scurt, relativ greu de înțeles de către biblioteci și care obligă aceste instituții să se adapteze permanent la provocările unei societăți în continuă schimbare și în care informația are rol determinant.

1.1.2. Mutații la nivelul bibliotecii ca structură de informare și documentare

Pornind de la biblioteca tradițională și până la biblioteca virtuală, întâlnim biblioteca hibrid, biblioteca electronică, biblioteca digitală. Toate aceste noțiuni au în vedere procesele de organizare și utilizare a unui conținut informațional (existent sau nu într-o structură instituțională) și se întrepătrund și condiționează reciproc. Până la un anumit punct, putem vorbi de un conținut semantic asemănător.

Evoluția termenului de “bibliotecă” poate fi reprezentată linear astfel:

Biblioteca tradițională → bibliotecă hibrid → bibliotecă electronică → bibliotecă digitală → bibliotecă virtuală.

În cazul *bibliotecii tradiționale* accentul cade pe forma tipărită (peste 85%). Vorbim de achiziția de documente, prelucrarea documentelor, comunicarea documentelor, preservarea și conservarea acestora. Utilizatorul vine la bibliotecă pentru a căuta un document, singur sau îndrumat de personalul de specialitate, urmând să-și găsească resursele informaționale necesare. Biblioteca tradițională îi spune unde se găsește informația pe care o caută, în ce document, fără a-i da direct informația.

Biblioteca hibrid este biblioteca în care își fac simțită prezența calculatoarele. Conceptul de bibliotecă hibrid a apărut în literatura anglo-saxonă și desemnează acea structură în care coexistă documente tradiționale tipărite, documente audiovizuale, documente multimedia, precum și posibilitatea de accesare a resurselor informaționale prin rețele și, în principal, prin internet. De asemenea, instrumentele de regăsire a resurselor documentare puse la dispoziția utilizatorilor sunt în format electronic.

Biblioteca electronică este o bibliotecă care are documente text, audiovizuale, multimedia, *transferate* pe suport electronic, organizate în colecții și impunând condiții specifice de consultare. Biblioteca electronică propune utilizatorilor accesul online la catalogul informatizat, precum și la alte documente secundare de informare (de exemplu: bibliografii, incluzând sau nu rezumate, referate) și poate oferi, de asemenea, resurse informaționale

electronice existente sau nu în bibliotecă. Mai multe biblioteci electronice legate într-o rețea își pot partaja astfel resursele informaționale.

Prin posibilitatea de a oferi resurse electronice care nu se află în colecțiile proprii, biblioteca electronică constituie germenele *bibliotecii digitale*.

Biblioteca digitală este conceptul care reunește colecții, produse și servicii digitale într-un context tehnologic de informare și comunicare. O bibliotecă digitală este de fapt, o bază de date, o platformă care permite utilizatorilor să lucreze într-un context electronic și hypertextual. Este un context în care se regăsește ciclul de viață al unei resurse informaționale de la creare, stocare, prezervare, diseminare, utilizare până la informație și cunoaștere. Biblioteca digitală se sprijină pe trei piloni importanți: *colecțiile digitale sau conținutul digital, tehnologiile de informare și comunicare, utilizatorul*.

Integrând resursele informaționale, tehnologiile de informare și comunicare, utilizatorul, într-un concept organizațional, *biblioteca digitală* reprezintă contextul care include într-o strânsă dependență colecțiile digitale și instrumentele de management al informației: conceptul de bibliotecă digitală nu este echivalent cu cel de colecție digitală și instrumente de management al informației adecvate; reprezintă contextul care reunește colecțiile, serviciile, utilizatorii în scopul asigurării întregului ciclu de viață al informației: crearea, diseminarea, utilizarea, prezervarea, procesul de informare propriu-zisă, cunoașterea. Biblioteca digitală este în egală măsură un concept organizațional dar și o structură stabilă.

Biblioteca virtuală are accepțiuni foarte diverse toate pornind de la sensurile de virtual, de realitate virtuală. Sensurile bibliotecii virtuale pot merge de la o simplă pagină Web până la o bibliotecă într-o realitate tridimensională. Nu s-a impus în literatura de specialitate o definiție științifică a conceptului de bibliotecă virtuală, sensurile vehiculate fiind cele contextuale, colocviale sau impuse ca o sintagmă șablon. Biblioteca virtuală rămâne doar un concept organizațional care integrează într-un context unitar resurse electronice, tehnologii de informare și comunicare, utilizatorii fără o precisă delimitare spațio-temporală. Altfel spus, biblioteca virtuală este o bibliotecă digitală fără delimitări spațio-temporală și, am mai adăuga, că și fără respectarea riguroasă a principiilor de construcție, structurare, prelucrare, comunicare, utilizare, prezervare a resurselor informaționale exclusiv electronice.

În domeniul științelor informării și comunicării, termenii de bibliotecă digitală și bibliotecă virtuală sunt considerați sinonime parțiale și de fapt, când se vorbește de bibliotecă virtuală se are în vedere sensul mult mai concret și mai explicit al bibliotecii digitale.

1.1.3. Misiunea bibliotecii în societatea contemporană

Biblioteca ca instituție a parcurs (și în unele aspecte încă parcurge) o criză identitară. Paradigmele informației s-au schimbat și au determinat schimbări profunde în toate procesele de producere, prelucrare, comunicare, utilizare, conservare a resurselor informaționale și documentare. O primă paradigmă ar fi *paradigma tehnică* conform căreia toate procesele biblioteconomice de prelucrare, organizare, comunicare, utilizare a resurselor informaționale și documentare sunt condiționate de utilizarea unei infrastructuri TIC și, prin urmare, bibliotecile sunt obligate să își definească modelul de funcționare în acord cu această condiționare TIC. De asemenea, *se mută accentul de la document către informație*. Bibliotecile organizează și gestionează colecții de documente pe care la pun la dispoziția utilizatorilor, iar aceștia își selectează informația utilă. Acum bibliotecile trebuie să organizeze și să administreze și informația, oferind-o utilizatorului, și nu doar să îi indice documentul unde o poate găsi. Alături de colecțiile tradiționale, bibliotecile sunt obligate să dezvolte și produse și servicii care oferă acces facil la resurse informaționale. O altă paradigmă ar fi paradigma de *conservare versus utilizare*. Utilitatea bibliotecii este dată de măsura în care sunt utilizate colecțiile sale, de măsura în care reușește să satisfacă nevoile de informare ale utilizatorilor și astfel să aibă un rol educativ, formativ și de informare la nivelul comunității deservite. *Se mută accentul de la lucrul individual spre lucrul colectiv* atât în cazul utilizatorilor, cât și în cazul bibliotecilor. Bibliotecile nu mai sunt entități precis individualizate și relativ izolate în exercitarea activităților lor. Sunt nevoite să colaboreze, să fie complementare în activitățile de informare cu alte instituții similare, să faciliteze accesul la informații, care nu sunt obligatoriu regăsite în propriile colecții. Și nu în ultimul rând, *biblioteca nu mai este titularul activităților de informare și documentare*. Biblioteca se află în relație de complementaritate sau chiar concurențială cu internetul.

Asociațiile profesionale naționale și internaționale, organisme internaționale, comunități profesionale și științifice au sprijinit și sprijină această instituție fundamentală – biblioteca – în a-și defini menirea în

societatea actuală. Astfel, în 1994, UNESCO (care a promovat și susținut programul Acces Universal la Informație) și IFLA (International Federation of Library Associations) au lansat *Manifestul Unesco pentru Biblioteci Publice* (UNESCO, 1994).

Principiul de bază al acestui *Manifest* este acela că libertatea, prosperitatea și dezvoltarea societății și a indivizilor sunt valori fundamentale condiționate de nivelul de educație, de accesul neîngrădit la informare și cunoaștere, iar biblioteca publică reprezintă instituția care poate deveni o forță activă în procesele de educație, cultură și acces la informație și cunoaștere pentru orice membru al comunității locale și implicit al societății indiferent de vârstă, sex, rasă, religie, naționalitate, limbă sau statut social. Bibliotecile publice trebuie să se preocupe în a susține lectura și interesul pentru lectură la orice vârstă, să susțină procesele educaționale atât la nivel individual cât și colectiv și instituțional; să asigure șanse egale la informare pentru toți membrii comunității; să se preocupe de conservarea patrimoniului cultural, artistic și științific; să promoveze dialogul intercultural; să sprijine activitățile economice și sociale din mediul comunitar. *Manifestul Unesco* este reafirmat și întărit prin *Manifestul IFLA pentru Internet* (IFLA, 2002) și *Declarația de la Glasgow* (IFLA, 2002). Multe din principiile enunțate în aceste documente sunt valabile pentru toate tipurile de biblioteci. Statele lumii, asumându-și aceste manifeste, au recunoscut rolul bibliotecilor în asigurarea accesului la informare și educare ca un drept fundamental al omului, rolul bibliotecii ca factor activ în activitatea comunităților oferind sprijin în activitățile culturale, educative, sociale, recreative etc.

1.1.4. Dimensiunea informațională și tehnologică a bibliotecii

Biblioteca modernă este o bibliotecă hibrid în care resursele informaționale și disponibilizarea acestora se realizează prin intermediul Tehnologiilor Informației și Comunicării (TIC). Utilizatorii bibliotecii, într-o tipologie deosebit de eterogenă, au nevoi de informare din ce în ce mai complexe și sunt din ce în ce mai exigenți în solicitările lor privind produsele și serviciile

informaționale. Serviciile oferite de biblioteci îmbină spațiul fizic, concret al instituției cu spațiul digital și astfel se remarcă o anumită dematerializare a serviciilor de bibliotecă, o extensie a acestora în mediul digital. Internetul poate fi pentru biblioteci un aliat, dar și un concurent. Bibliotecile profită de avantajele acestei infrastructuri și oferă acces la resurse de informare, care nu se află în propriile colecții, dar și dezvoltă produse și servicii de informare electronice disponibile online, precum colecții și biblioteci digitale, baze de date, platforme pentru activități partajate, colective etc. Bibliotecile au integrat aplicații din categoria Web 2.0 în activitatea lor și a utilizatorilor lor în special platformele și rețelele de socializare. Acestea sunt un adevărat suport de marketing și își dovedesc utilitatea în comunicarea cu utilizatorii bibliotecii, în semnalarea evenimentelor bibliotecii, a anunțurilor, informațiilor utile privind activitatea instituției, în recomandarea de documente interesante din colecții, în obținerea unui feed-back al utilizatorilor, contribuind astfel la ameliorarea serviciilor oferite de bibliotecă. Relația bilaterală utilizator – bibliotecă devine, datorită rețelelor de socializare, o relație multilaterală, un mediu colaborativ de lucru și comunicare permițând utilizatorilor să interacționeze atât cu biblioteca cât și între ei. Tehnologiile video sunt utilizate de biblioteci în activitățile lor de promovare dar și pentru realizarea de produse și servicii de informare și documentare vizuale (de exemplu, pentru utilizatorii cu deficiențe de vedere) sau material didactic și cultural. Glisarea conținutului digital spre tehnologiile mobile a determinat bibliotecile să urmeze și ele acest curs și astfel serviciile de referințe și de promovare ale bibliotecilor se extind spre mediul tehnologiilor mobile. Asemenea tehnologii care permit facil interferarea textului scris cu audiovizualul, sunt considerate a fi inovative în domeniul educațional.

Bibliotecile au făcut din internet un aliat și profitând de avantajele acestei infrastructuri, oferă acces la resurse de informare, care nu se află în propriile colecții, dar au și dezvoltat produse și servicii de informare electronice disponibile online precum colecții și biblioteci digitale, baze de date, platforme pentru activități partajate, colective cum sunt cele de elearning etc. Modelele de comunicare utilizate pentru a relaționa utilizatorii cu produsele și serviciile informaționale online sunt condiționate de avantajele, limitele și restricțiile impuse de sistemul informatic și au în vedere accesul facil la informație, protejarea și securizarea sistemelor informatice, dar și a utilizatorilor și a informațiilor personale ale acestora. Bibliotecarul poate indirect sau direct să ajute la facilitarea accesului la informație.

1.1.5. Dimensiunea educativă a bibliotecii

Funcția educativă, obiectiv central al bibliotecilor școlare și universitare este prezentă și în cazul bibliotecilor publice. Biblioteca publică este văzută ca o a doua școală după școala propriu-zisă. Spre deosebire de școala propriu-zisă care se adresează unor categorii bine determinate de persoane de vârste și domenii de interes clar precizate, biblioteca publică se adresează cu mesajul educativ tuturor persoanelor, indiferent de vârstă, mediu social etc. Biblioteca publică are vocație educativă sprijinind indivizi și comunități și fiind partenerul autorităților locale în lupta contra iletrismului, contra excluziei sociale, contra abandonului școlar, în sprijinul comunităților defavorizate în a avea acces la informație, în recalificarea șomerilor, în asigurarea egalităților de șanse la educație și inserție socială a persoanelor cu deficiențe, în sprijinul indivizilor și comunităților locale în manifestările lor artistice și culturale.

Dimensiunea educativă a bibliotecii se manifestă prin programe de susținere a lecturii; cursuri de instruire informațională; ateliere și cursuri practice pe diverse teme; conferințe de instruire și popularizare a științei și cunoașterii; realizarea de produse și servicii specifice pentru utilizatori; parteneriate cu instituții de educație și cultură pentru instruirea utilizatorilor bibliotecii și a publicului larg etc., toate acestea subordonate misiunii fundamentale a bibliotecii de asigurare a accesului la informare și cunoaștere, de formare a indivizilor și comunității, de participare activă la viața comunității.

Utilizatorii creează (recreează), utilizează (reutilizează) conținutul digital datorită facilităților oferite de Web 2.0. Caracteristicile actuale ale internetului și îndeosebi ale web-ului permit utilizatorilor să interacționeze fie cu sistemele de informare și regăsire a informației, fie prin intermediul acestora, cu alți utilizatori. Tehnologiile educației, informației, comunicării contribuie la formarea utilizatorilor și astfel aceștia dobândesc competențele specifice necesare creării de conținut digital relevant și de a-l publica în spațiul web. Bibliotecile au depășit stadiul de serviciu pasiv de informare și documentare și se orientează, din ce în ce mai mult, către aplicații din categoria Web 2.0 care să permită comunicarea, lucrul colaborativ.

Platformele de elearning, platformele interactive de informare, platformele de lucru colaborativ au devenit prezențe și în biblioteci (sau bibliotecile sunt implicate, cu alte instituții, în proiecte care dezvoltă aceste tipuri de servicii de informare și de comunicare) și astfel se creează contexte, spații digitale pentru activități formative, educative sau de lucru individual sau în echipă. De asemenea, bibliotecile au integrat rețelele de socializare în activitatea lor și a utilizatorilor lor. Mai mult, se consideră că bibliotecile trebuie să se regândească pe ele însele ca organizații Web 2.0, adică Biblioteca 2.0, în care responsabilitățile și autoritatea să fie distribuite, partajate, iar toate activitățile și procedurile să fie integrate, flexibile și orientate către utilizatori definindu-se astfel un nou model de comunicare instituțională.

1.1.6. Dimensiunea culturală a bibliotecii

Funcția culturală a bibliotecii este mult mai vizibilă în cazul bibliotecilor publice decât în cazul celorlalte tipuri de biblioteci fiind parte a misiunii lor în comunitatea deservită. Așa cum precizează și *Manifestul Unesco*, bibliotecile publice sunt instituțiile care au obligația la nivelul comunității deservite, să protejeze și să valorifice moștenirea culturală locală, să se implice în susținerea manifestărilor culturale și artistice ale comunității. Interferența textului scris cu exprimarea artistică sub forma artelor vizuale și a artelor spectacolului, realizarea de colaborări, parteneriate, asocieri de diferite tipuri și mărimi sunt des întâlnite în viața bibliotecilor. Deosebit de important pentru o bibliotecă publică este patrimoniul documentar local care reprezintă memoria comunității, parte a moștenirii culturale locale care se adaugă moștenirii culturale naționale și universale. Expozițiile pe diferite teme și din diferite domenii ale cunoașterii umane, prezentările de carte, conferințele, întâlnirile cu personalități ale lumii culturale și științifice, diverse manifestări ale artelor spectacolului au devenit activități curente ale bibliotecilor publice prin care este pusă în valoare moștenirea culturală locală, națională și universală - toate acestea contribuind la educația culturală și artistică a publicului larg.

1.1.7. Dimensiunea socială a bibliotecii

Biblioteca este partenerul autorităților centrale și locale, precum și al altor instituții și organizații, în proiectele și activitățile sociale ale acestora. Prin faptul că asigură acces democratic, nediscriminatoriu la colecțiile și serviciile sale, biblioteca are implicit o dimensiune socială. De asemenea, biblioteca este instituția care sprijină agenții economici din comunitatea locală în demersurile lor specifice de informare, documentare sau chiar promovare. De asemenea, sprijină comunitățile defavorizate sau grupurile minoritare contribuind la sporirea egalității de șanse în mediul social. Biblioteca rămâne singurul spațiu cu acces liber, gratuit, pe toată durata zilei pentru orice cetățean și un spațiu cu rol informativ, educațional, cultural, pe drept cuvânt, spațiu comunitar.

Tendința de globalizare a comunicării, a colaborării scoate bibliotecile dintr-o stare de relativă izolare și le obligă să lucreze în proiecte comune, să se sprijine reciproc, să realizeze produse și servicii informaționale prin partajarea eforturilor și prin punerea în comun a resurselor de informare și documentare de care dispun. Se dezvoltă modele de comunicare interinstituțională care au în vedere comunicarea cu publicul țintă. Bibliotecile par a fi înțelese că abordarea individualistă nu este o soluție de dezvoltare, ci activitățile partajate, proiectele comune sunt alternativa.

1.1.8. Concluzii

Bibliotecile sunt obligate să își desfășoare activitatea într-un nou context informațional și de comunicare, ele fiind de fapt, acele structuri de informare și documentare care trebuie să capitalizeze, prelucreze, disponibilizeze și să valorifice în forme specifice resurse informaționale și documentare din cele

mai diverse. Pentru a-și îndeplini menirea, bibliotecile trebuie să se preocupe de elaborarea și punerea în aplicare a noi *modele de organizare a informației*; să stabilească și să furnizeze *criteriile de regăsire* a informației (criteriile derivate din analiza comunității deservite, din misiunea și obiectivele bibliotecii, din cunoașterea modalităților și formelor de construcție și comunicare a informației); să asigure *evaluarea și selectivitatea* în regăsirea informației; să elaboreze *produse și servicii de informare electronice* accesibile prin internet; să contribuie la dezvoltarea *cercetării fundamentale și aplicative* în domeniul științelor informării și comunicării.

Bibliotecile au apărut ca urmare a necesității sociale de educare și formare susținând direct și indirect dezvoltarea societății. Menirea sa nu s-a schimbat, biblioteca rămânând instituția care poate răspunde cel mai bine nevoilor educaționale, culturale, recreative ale comunităților. Biblioteca trebuie să își clarifice menirea și identitatea și astfel, să își consolideze funcțiile fundamentale; să își modifice, modeleze, remodeleze multe din activități; să fie deschisă spre colaborare și parteneriate; să iasă dintr-o zonă de pasivitate spre o zonă de servicii active, să sprijine activ nevoile comunității deservite astfel încât să poate fi ceea ce se conturează ca o cerință socială: *biblioteca – spațiu comunitar*.

Bibliografie de recomandare

1. BERTRAND, Anne-Marie. *Bibliothèque publique et public library: Essai de généalogie comparée*. Villeurbanne: Presses de l'Enssib, 2012.
2. HASTINGS, Robin. *Microblogging and Lifestreaming in Libraries*. London: Facet Publishing, 2010 (*The Tech Set Series*).
3. IFLA/UNESCO *Public Library Manifesto*. <http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>; <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html> [Accesat: 10 iunie 2014].
4. IFLA *Internet Manifesto*. <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/internet-manifesto-en.pdf> -2002 [Accesat: 10 iunie 2014].
5. TÎRZIMAN, Elena. *Colecții și biblioteci digitale*. București: Editura Universității din București, 2011.